

GURE HIRIAREN IZAERA AZTERTZEN

ARITZ JAYO GUIRAO

**IRALE R600 PROIEKTUA
2023-2024**

AURKIBIDEA

Sarrera.....	3. or.
Programazioa saioz saio.....	4. or.
Eranskinak.....	7. or.
Bibliografia.....	21. or.

SARRERA

laz, ikasturte-amaierako klaustroa eta gero, hausnarketa-prozesu batean sartua gelditu nintzen. Eskolak euskaran indargunea jarri nahi zuen, baina ekintzek ez zuten nahi genuen emaitzarik ematen. Nire ondorioa izan zen gure ikasleak euskal mugimendutik eta euskal bizitzatik oso urrun daudela; nire ustez, fokua euskal kulturen jarri behar zen. Izan ere, hizkuntzaren alorrean aurrerapausoak eman eta ikasleen gogoak sustatzeko, kulturen sentimendu bat garatuta edukitzea ezinbestekoa da. Hori dela eta, argi nuen IRALEn zer proiektu gauzatu behar nuen: Gasteizko euskal kultura eta historia ardatz zuen proiektua.

Helburua zehaztuta, Gasteiz aztertzen hasi nintzen, eta alde zahar izugarria aprobetxatzea interesgarria iruditzen zitzaidan. Nondik ote zetorren Erdi Aroko harresi hura? Horrelako galderak nire ezagunekin partekatu ostean, *Gasteiz 1200: defentsa amaigabea* komikira heldu nintzen, eta hor aurkitu nuen nire proiekturako gakoa. Bertan ikusten da Arabak historia aberatsa duela, euskal historia.

Idea buruan finkatuta, ikerketa-garaia iritsi zen. Hiru asteko programazio batean, nola sartu hiri honek esateko duen guztia?

Modu sinple eta xume batean, Gasteizen historia aurkeztea da proiektu honen helburua, ikasleek euren hiriarekin konektatu eta etorkizunean etorriko diren eskolako ekintzetan bestelako inpaktua lortzeko.

PROGRAMAZIOA SAIOZ SAIO

1.SAIOA

Lehendabizi, eta gaia kokatzeko, ikasleen aurrezagutzetatik abiatu behar gara. Zer dakigu euskal lurraldeei buruz? Beti egon gara horrela antolatuta? Horrelakoa izan da gure egoera soziokulturala betidanik? Gasteiz orain den bezalakoa al zen lehen ere?

Irakasleak galderak luzatuko ditu, eta ikasleek euren hausnarketak eta usteak azalduko dituzte. Hau guztia [mindomo](#) batean jasoko da (mapa kontzeptuala) eta proiektu-amaieran ikasi dutenarekin kontrastatuko da. Horrekin batera, ikasleei proiektuaren nondik norakoak eta helburu orokorrak plazaratuko zaizkie.

Ordu osoa behar izango dugu gaia ongi lantzeko, eta talde handian egingo dugu. Saio honetan, arbela digitala bakarrik erabiliko dugu.

2. ETA 3. SAIOAK

Gasteiz 1200: Defentsa amaigabea komikia aurkeztuko zaie ikasleei, liburu hori izango baita proiektuaren ardatza eta ildo nagusia. Komikia, objektua bera erakutsi, eta ikasleek esku artean erabiliko dute ukitzeko, begiratzeko... Horren ostean, komikiaren pertsonaiak aurkeztuko zaizkie: Martin Ttipia, Antso Jakituna...

Irakurri aurreko lanak egindakoan, komikia pdf moduan pantaila handian jarriko dugu eta denon artean hurrengo bi saioetan komikia irakurtzen eta komentatzen jardungo dugu.

4. SAIOA

Saio honetan Aritz Ibarra gonbidatuko dugu (komikiaren ilustratzailea), eta, horretarako, galderatxo batzuk prestatuko ditugu (ikus eranskina 1).

Saioa berarekin emango dugu. Komikiaren nondik norakoak azalduko ditu, eta gertakari horren ingurukoak azaldu eta informazio gehiago helaraziko digu. Guretzako berria den informazioa batuko dugu.

5. SAIOA

Taldeak sortuko ditugu, bosnaka batuko dira eta irakasleak zoriz egingo ditu taldekatzeak.

Taldeka jarrita, Aritz Ibarrak emandako informazioa eta komikiaren inguruko laburpena idatziko dute, informazioa osatzeko. Gainera, tutoreak beste txostentxo bat emango die, informazio gehiago jarri nahi baldin badute (ikus 2 eranskina).

6. SAIOA

Umeekin Gasteizko Alde Zaharrera joango gara. Bertan komikian lantzen den garaiko harresi zaharra daukagunez, interesgarria da ikasleek paperean eta ahoz ikasi dutena bertatik bertara ikustea. Taldeak mantenduko dira eta kamerak eramaten saiatuko gara (eskolako kamera ere hartuko dugu). Turismo-bulegoko pertsona batek lagunduko digu eta azalpenak emango dizkigu. Helburua da ikasleek ikasitakoari lekuan bertan zentzua ematea eta errealitatea ikustea.

7., 8. ETA 9. SAIOAK

Informazio guztia bilduta daukagula, ikasleak taldeetan bilduko dira eta hurrengo bi saioetan aurkezpenak prestatuko dituzte (azken ukituren bat geldituz gero, etxean egingo dute). Honetarako, alde batetik, komikitik eta Aritz Ibarraren azalpenetik aterako dute informazioa; bestetik, irakasleak emandako txostena erabiliko dute (ikus 2 eranskina).

Azkenik, irteeran ateratako argazkiak ere gehitu ahal izango dituzte. Errubrika banatuko zaie (ikus eranskina 3), aurkezpenean kontuan eduki behar dutena ez ahazteko.

Aurkezipena amaitzean, lana banatu eta entseguak egingo dituzte eskolako txikiei azalduko dietelako (2. ziklokoei eta 5. mailakoei).

10. SAIOA

6. maila osoak parte hartuko duenez, 12-15 talde egongo direla kalkulatzeko da. Talde asko direnez, 3., 4., eta 5. mailako gela batzuk zatitu egin beharko lirateke. 6. mailako gela bakoitzak aipatutako maila oso bat hartuko luke.

11. ETA 12. SAIOAK

Hausnarketa-saioa gelditzen zaigu. Hasteko, bigarren errubrika emango zaie ikasleei euren aurkezpenak autoebalua ditzaten (ikus 4 eranskina). Hori egindakoan, ikasitakoa mahai gainean jarriko dugu eta irakasleak datu gehiago emango ditu euskara eta euskal kulturaren hausnarketa bultzatzeko (ikus 7 eranskina). Atal horretarako, komeni da proiektuaren hasieran egindako mindomoa gogora ekartzea; izan ere, helburua da erakustea gure historian gertakari askok izan dutela eragina: industrializazioak, diktadurak, euskara batuak... (ikus 5 eta 6 eranskinak), baina helburu nagusia da ikasleengan euskal kulturaren errautsak berpiztea. Amaierako produktu gisa, gaiarekin lotura duten lelo batzuk sortzea polita izan daiteke.

ERANSKINAK

1. ERANSKINA

ILUSTRATZAILEARENTZAKO GALDETEGIA

1. Noiztik egiten duzu lan ilustratzaile gisa?
2. Zerk motibatzen zaitu horrelako komikiak egitera?
3. Zaila al da ilustratzaile moduan lan egitea?
4. Nola ikasi zenuen horrela marrazten?
5. Zaila da lana topatzea? Asko mugitu behar izaten duzu?

2. ERANSKINA

IKASLEENTZAKO INFORMAZIOA

Duela urte asko, euskal lurraldeak (VIII. mendean) tribuetan batuta zeuden. Euren artean ez ziren oso ondo konpontzen, baina inguruan etsai asko zituztenez, **Eneko Haritza** izeneko gizon batek Nafarroako Erresuma sortu zuen. Hor batu ziren lehenengo aldiz euskal lurraldeak, eta hurrengo 500 urteetan erresuma hark indar handia eduki zuen.

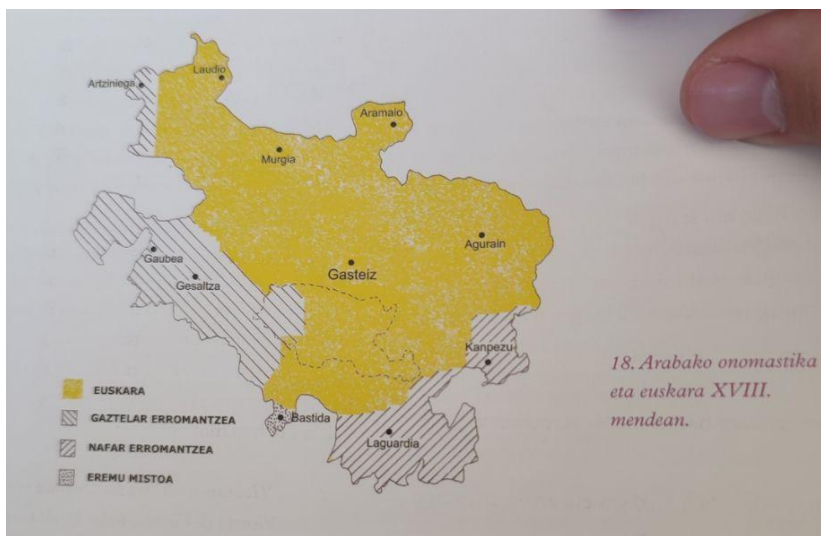
Nafarroako Erresumaren barruan sortu zen Vitoria-Gasteiz 1181. urtean. Antso VI. Jakitunak sortu zuen eta garrantzi handia eman zion hiriari. Hiria asko hazi zen, baina 1199. urtean, Nafarroako Erresumaren etsaietako batek, Gaztelako

Erresumak, hain zuzen, eraso egin zion hiriari. 9 hilabetez egon ziren gasteiztarrak hiriaren harresien barruan sartuta, irten ezinik. Janari gutxi zeukaten eta bizimodua asko gogortu zen. Ezin ziren hiritik irten, Gaztelako Erresuma harresia inguratzen ari zelako kanpoaldetik. Martin

Ttipia zen orduan Gasteizko tenientea, eta bere estrategia onei esker eta gasteiztarren ausardiari esker gogor borrokatu zuten hilabete horietan guztietan. Baina Antsok ezin zien laguntzarik eskaini. Nafarroako Erresumak beste borroka batzuk ere bazituenez, Antsok errenditzeko agindua eman zien gasteiztarrei.

Horrela izan zen, eta 1200. urtetik aurrera, Gasteiz eta Araba Gaztelaren parte izatera pasa ziren.

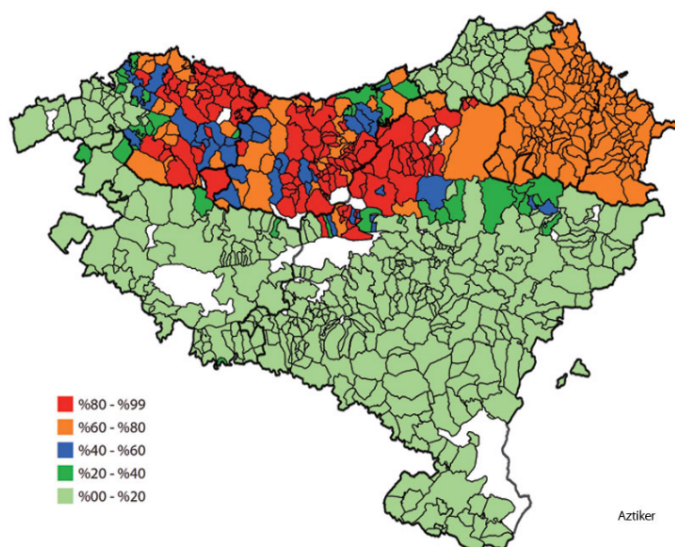

Arabarrak Gaztelan egon arren euskaldunak ziren, eta ondorioz, eurak erabiltzen zuten hizkuntza euskara zen. Hasiera batean gaztelarrek barre egiten zieten euskaldunei, ez zekitelako ondo gaztelaniaz egiten. Hala ere, euskaldunak, euren hizkuntzaz harro

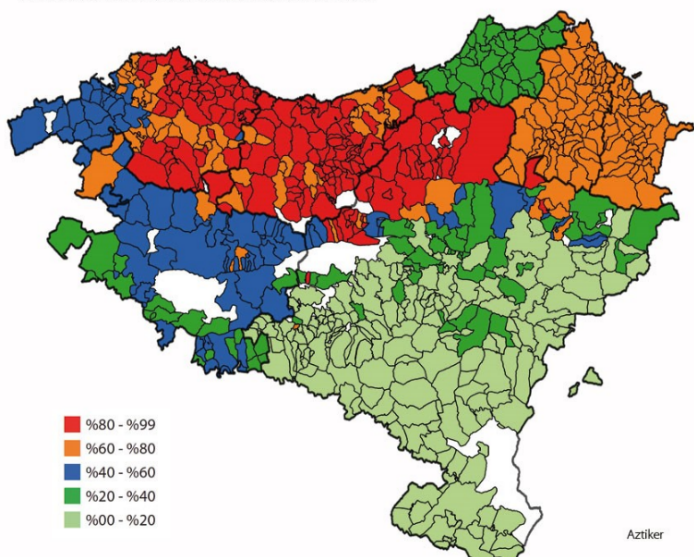
zeudenez, euskara erabiltzen jarraitu zuten XVIII. mendera arte eta hor hasi zen pixkanaka-pixkanaka euskararen galera nabaritzen.

Ordutik aurrera, euskara ahulduz joan zen Araban eta Euskal Herriko beste eremu batzuetan. Gaur egun gure euskara mantentzeko saiakera asko egiten ari gara eta baliabide asko ditugu euskaraz bizitzeko eta gozatzeko: musika, filmak, antzerkiak, kirolak, jaiak, dantzak, mitologia, sare sozialak... Orain dela urte asko gure hizkuntzari eutsi zioten gure aurrekoek, gaur egun guk ere lor dezakegu, eta apurka-apurka lortzen ari gara. Izugarria baldin bada ere, Euskal Herriko ia edozein tokitan hitz egin dezakegu euskaraz eta ulertu ere bai, bestela, ikusi mapa!

**1996an euskaraz hitz egiteko gai ziren herritarrek,
euskaldun elebidunak**

Euskal Herriko udalerriek itxura hau dute

HIZKUNTZA-GAITASUNAREN BILAKAERA.				
16 urte edo gehiagoko biztanleria euskalduna ehunekotan				
	1991	1996	2001	2006
Araba	7	11,4	13,4	14,2
Bizkaia	16,5	20,9	22,4	23
Gipuzkoa	43,7	46	48	49,1
Nafarroa Garaia	9,5	9,6	10,3	11,1
Ipar Euskal Herria	23,3	26,4	24,8	22,5

3. ERANSKINA

ZUZENKETA-ERRUBRIKA

KONTUAN HARTU BEHARREKOA	Inoiz ez	Batzuetan	Askotan	Beti
Aurkezpen-diapositibetan, kontuan izan dugu ortografia eta puntuazioa.				
Irudiekin lagundu dut azalpena.				
Ez dugu diapositiba osoa letraz bete.				
Ulergarria da idatzitakoa.				
Lana modu parekatuan banatu dugu taldean.				
Denok hartu dugu parte.				

4. ERANSKINA

HAUSNARKETA-ERRUBRIKA

KONTUAN HARTU BEHARREKOA	Inoiz ez	Batzuetan	Askotan	Beti
Tonua eta abiadura zaindu ditut.				
Etxean entseatu egin dut.				
Entzuleen galderak erantzuten jakin dut.				
Dantza egin dut aurkeztu bitartean.				
ZER HOBETU BEHARKO NUKE:				

ZER EGIN DUT ONDO:

5. ERANSKINA

EUSKALKIAK

<https://ahotsak.eus/euskalkiak/>

EUSKALKIEN MAPA, LEHEN ETA ORAIN

Koldo Zuazok eginikoa

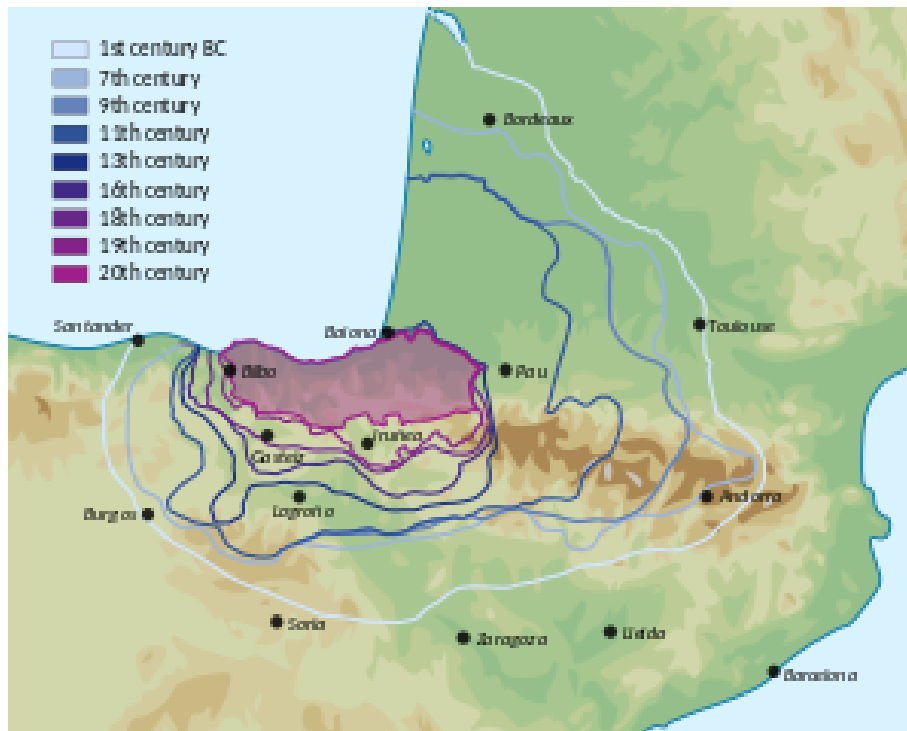
- Mendebalekoa
- Erdialdekoa
- Nafarra
- Nafar-lapurterra
- Zuberotarra

Tarteko hizkerak

6. ERANSKINA

EUSKARAREN GARAPENA

7. ERANSKINA

GASTEIZ 1200: DEFENTSA AMAIGABEA

Proiektu honek hiru atal ditu, eta helburua da aztertzea eta hausnartzea Araban euskarak eta euskal kulturak jasan dituen gorabeherak. Ikastolako 6. maila osoak hartuko du parte proiektu honetan eta, ondorioz, aurkezpenak ikastolako beste maila bateko ikasleei egingo dizkiete.

Hasieran, haurrei informazioa helaraziko zaie: aurrezagutzak aztertuko dira, denon artean *Gasteiz 1200: defentsa amaigabea* komikia irakurriko dugu eta Aritz Ibarra komikiaren ilustratzailea ekarriko dugu eskolara. Horretaz gain, Gasteizko Alde

Zaharrera egingo dugu bisita, eta turismo-bulegoko langile batek Erdi Aroko harresiaren nondik norakoak azalduko dizkigu.

Hori dena eginda, lanaren bigarren atala hasiko da, non ikasleek ikastolako txikientzako aurkezpena prestatu beharko duten. Aurkezpena egiteko, ikasleei jasotako informazioa laburtzen duen dokumentua banatuko zaie, talde txikian errepasatzeko. Aurkezpenak prestatutakoan, bigarren zikloko hirugarren eta laugarren mailara eta hirugarren zikloko bostgarren mailara gerturatuko gara aurkeztera.

Aurkezpenak egindakoa, tutore bakoitzak ikasleekin hausnarketa egingo du gelan, helburu honekin: arabarrek eta euskaldunek euren kultura eta hizkuntzarengatik zenbat borrokatu duten ulertzea, garai zoroetan ere geure nortasuna eta kultura-hizkuntza bereziak mantendu ditugula ohartzea, eta hizkuntzaren atzerakadan geure papera zein den ikustea.

Testuingurua landuta, ikasleekin euskarak Araban XVIII. mendetik aurrera izan zuen atzerakadaren zergatiei buruz hausnartuko dugu, eta gure hipotesiak Mindomo batean jasoko ditugu. Hartara, mapa begien aurrean jarri eta haurren kontzientzian eragiten ahaleginduko gara, besteak beste ikastetxean euskararen erabilera bultzatzeko.

IRAKASLEARENTZAKO ESKULIBURUA

Atal honetan hurrekin landuko den informazioa azaltzeaz gain, irakaslearentzako informazio gehiago dago; horrela, amaierako hausnarketa sakonago egiten saiatuko gara.

ANTZINAROTIK NAFARROAKO ERRESUMARA ARTE

Nafarroako Erresuma sortu baino lehenago, euskaldunen herriak hainbat tributan biltzen ziren. Mendebaldetik ekialdera hasita: **autrigoiak** (gaur egungo Bizkaiko mendebaldea eta Arabaren zatirik handiena hartzen duena), **karistiarrak** (Bizkaiko

ekialdea eta Durangaldea), **barduliarrak** (gipuzkoarrak), **beroiak** (Errioxa aldekoak),

baskoiak (nafarrak) eta **akitaniarrak** (iparraldeko probintziak eta are gehiago hartzen zituen). Horrela egon ziren betidanik elkarbizitzan, baina inoiz ez zuten nazio egituratu bat lortu.

VIII. eta IX. mendeetan, euskal lurraldeak inguraturik zeuden, Erdi Aroan sortu ziren potentziek konkista-bidea hasi zutelako.

Iparraldetik frankoak zituzten, musulmanak hegoaldetik eta Gaztela eta Asturiaseko monarkiak mendebaldetik. Testuingur horretan, Eneko Aritza pertsonaia aipatu behar da, zeina Iruñeko Erreinuaren lehenengo errege izan zen. Han gauzatu zen lehenengo aldiz tribuen elkarketa. Iruñeko Erresumaren menpe gelditu ziren lurralde haiek eta Iruñeko Erresuma (1162. urtetik aurrera Nafarroako Erresuma izango zena), garaiko erresumarik garrantzitsuenetakoa bihurtu zen.

ARABA ETA VITORIA-GASTEIZ

Erresuma honen barnean eta Antso VI.a Jakitunaren erreinupean, Vitoria hiria sortu zen 1181. urtean. Hiria Gasteiz izeneko herrixka baten gainean sortu zen, Gaztelako Erresumaren aurrean bastioi gisa. Azkar hazi zen hiria, baina handik urte gutxira, herritarren bizimodua aldatuko zuen gertaera bat gertatu zen.

1199. urtean Gaztelako Erresumak, Alfontso VIII. erreinupean, Gasteiz eraso zuen. Borroka gogor eta lazgarri horren ostean, gaztelarrek ezin izan zuten Gasteiz konkistatu. Ondorioz, setiatu egin zuten, bertara urik eta janaririk ez heltzeko. Alfontso VIII.ak ustiaketa-garaia baino lehenago eraso zuenez, arabarrak setioari eusteko garirik gabe gelditu ziren. Hala ere, eutsi zioten gasteiztarrek 9 hilabetez, Martin Ttipia tenientearen gidaritzapean. Baina azkenean, Antso VI.ak errenditzeko agindua eman zien. Gasteiz eta Araba osoa gaztelarren menpe gelditu zen (irakurri komikia umeeekin pantaila handian sakonago lantzeko).

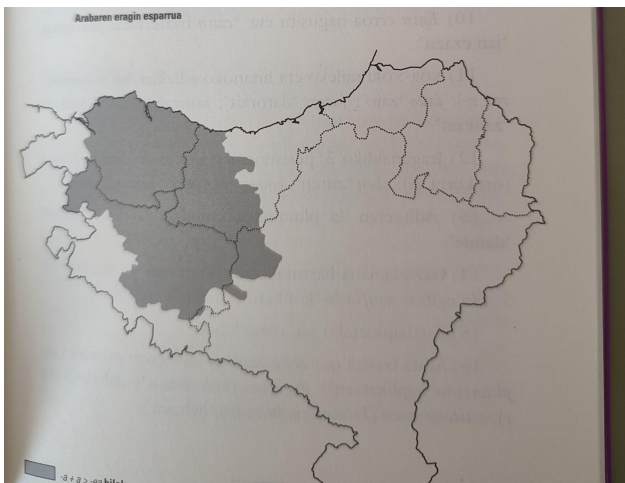
Alde zaharraren sorrera

Antso Jakitunak, Gasteiz hiriaren alde zaharra sortu zuen, eta hiru eliza eraiki zituen inguruan: San Miguel (Andra Mari plazara ematen duena), San Vicente eta Santa Maria.

Alde zaharra babesteko, harresiz inguratu zuten eremua, hiru elizak batuz. Diotenez, Gasteizko herrixkak dorrea zeukan Vitoria hiria eraikitzeko agindua baino ia 100 urte lehenago.

Gaur egun, badaude harresiaren aztarnak alde batetik, Frai Zakarias kalean (130 metroko harresia), eta, bestetik, alde zaharreko eraikin zaharren oinarrietan.

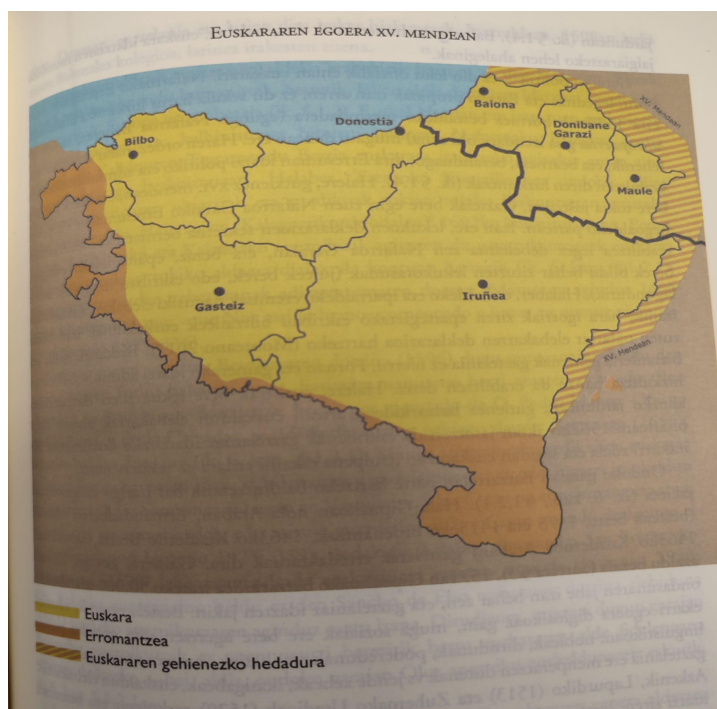
ARABA ETA EUSKARA

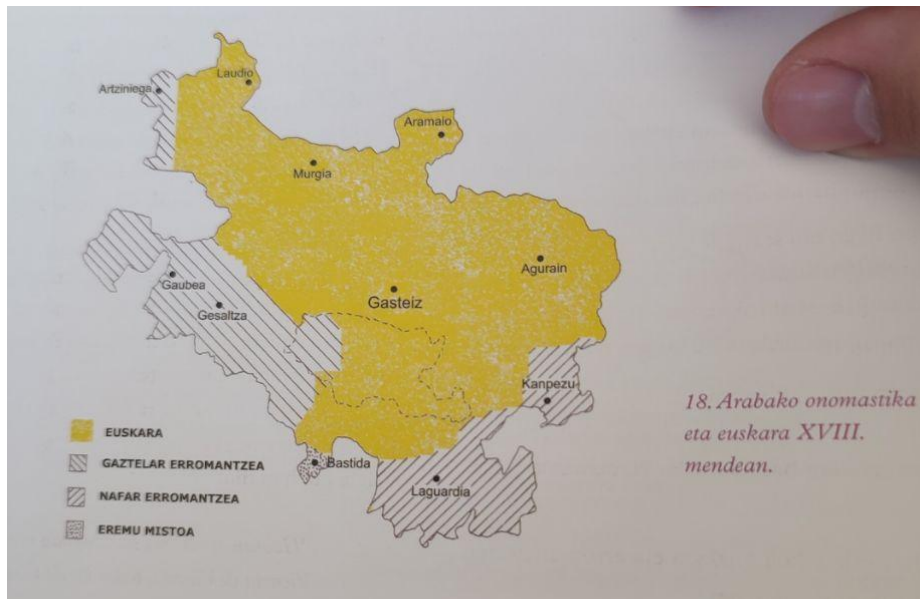
Euskara eta euskalkiak, maiz, ezkutatu egiten direla ematen du eta zaila izaten da aztarnak topatzea. Hala ere, hizkuntzalari batzuek ziurtatzen dute Arabak bere euskalkia zuela, eta Bizkaiko euskararen aurrekaria izan zitekeela. Hauek dira Arabako euskararen zenbait ezaugarri:

- -a letrarekin amaitzen diren hitzei artikulua eranstea -ea bihurtzea → luma = lumea
- -e letrarekin amaitzen diren hitzak -a letrarekin amaitzea → andre = andra
- Elkarrekin = elkarregaz
- Zaio = jako
- Zuten = eben

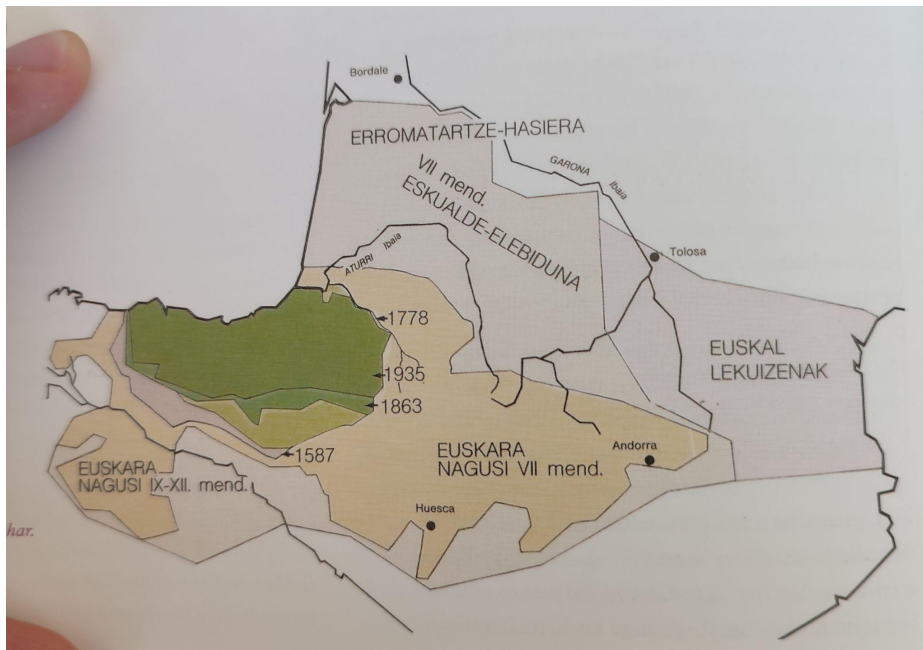
Bestalde, 1200. urtean Araba Gaztelaren lurralde bilakatzeak ez zituen herritarrak azkar batean gaztelera bihurtu. 1576. urtean jasotako datuen arabera, herria euskalduna zen eta arabar gehienek egunerokotasunean euskara erabiltzen zuten. Gainera, eliza eta administrazioa euskaraz edukitzeko eskaerak egin zituzten.

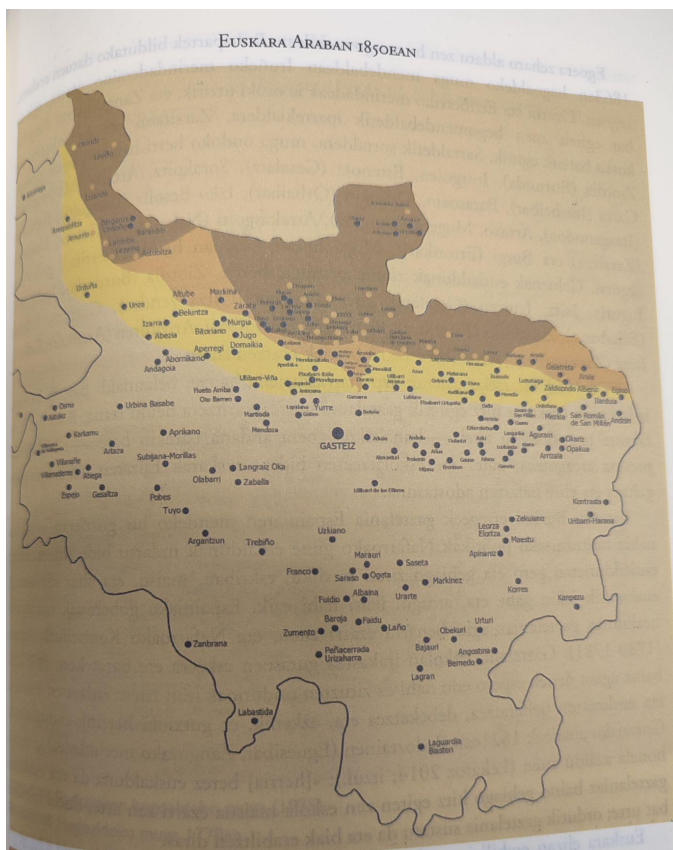
XVIII. mendera arte, Araban euskara oso zabalduta zegoen. Mende hartatik aurrera, aldiz, egoera azkar aldatzen hasi zen. Hala aitortzen zuten biztanleek, zeintzuek belaunaldi-aldaketan kolpe handia nabaritu zuten. Hizkuntza Euskal Herri osoan galdu zen, eta gizartearen egoera soziolinguistikoa ulertu ahal izateko, hainbat gertaera hartu behar dira kontuan.

Hasteko, gogoratu behar da XIII. mendetik aurrera Araba Gaztelaren lurraldea zela. Ondorioz, hizkuntza horrek gero eta presentzia handiagoa zuen, batez ere, XV. mendetik aurrera, espainolen inperioak izan zuen garrantziaren ondorioz. Bestalde, aurretik aipatu dugun XVIII. mendean, euskal foruak galdu ziren, eta horrekin batera, euskaldunek zituzten hainbat eskubide berezi. Industrializazioa izan zen beste eragile nagusietako bat, izan ere, hiriak handitu egin ziren kanpotik lanera jende asko etorri zelako urte gutxian, eta horrek eragina izan zuen euskararen. Industrializazioak eta Euskal Herriko aberastasunak, gainera, harremanetan jarri zituen euskal nobleak eta Espainiako agintariak, eta harreman-hizkuntza gaztelania izaten zen. Azkenik, eta gaurko garaira hurbilduta, ezin ahanztz dezakegu XX. mendean jasandako diktadura eta hizkuntza eta kulturarekiko errepresioa.

Beraz, hainbat arrazoren ondorioz, Araba ia osoan euskara desagertu egin zen. Joera hau Euskal Hereriko zati handian gertatu zen. Egoera larria aldatu nahian, euskaldunek hizkuntzak bizirauteko bideak topatu zituzten; esate baterako, XIX. eta XX. mendeetan abertzaletasuna sutsuki borrokatu zen berea zena ez galtzeko.

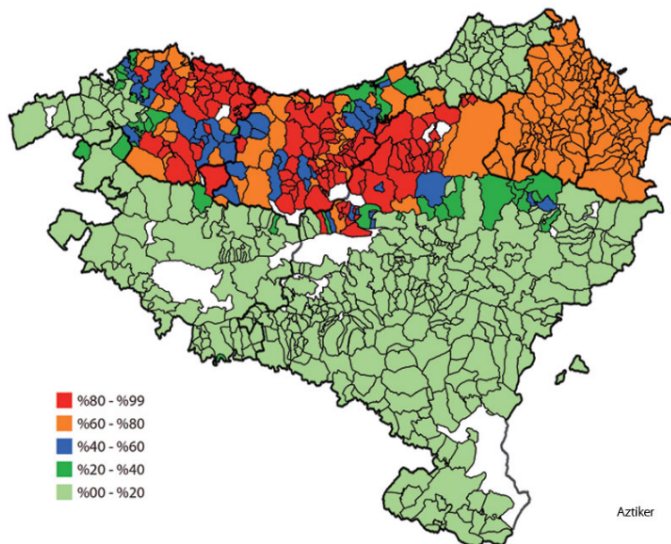
Garai hartakoak dira euskaldunak alfabetatzeko lehenengo pausoak: Resurrección Maria de Azkueren lehenengo ikastolarekin (1896), diktadura-garaian Elbira Zipitraren irakasle-lanekin (1975erako 144 ikastola zeuden) eta gau-eskolekin (euskaltegien aitzindaria).

Ikastolez gain, fokua gauza askotan jarri zen, hala nola euskarazko aldizkariak sortzen, eleberriak, lore-jokoak, Euskaltzaindia, korrante eta joera artistikoak... Baina horien guztien artean, mugarri izan zen 1968an, Arantzazun, sortu zen Euskara Batua: euskal hiztunak batzeko helburua zuen, eta euskara eremu guztietan erabiltzeko aukerak sortzea.

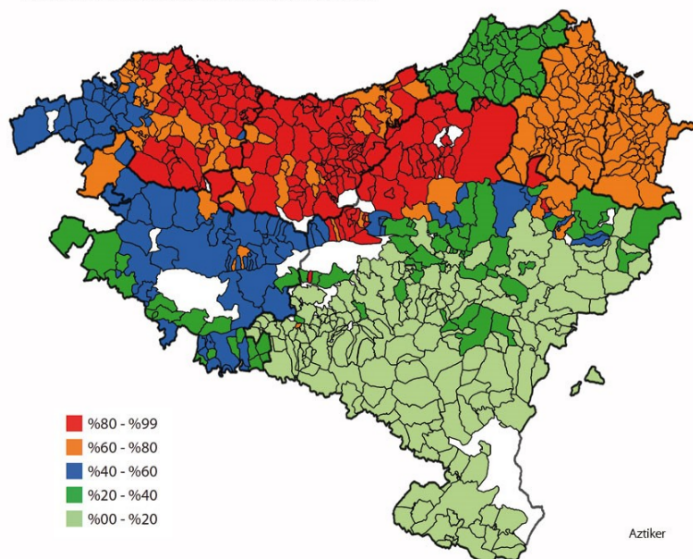
HIZKUNTZA-GAITASUNAREN BILAKAERA.
16 urte edo gehiagoko biztanleria euskalduna ehunekotan

	1991	1996	2001	2006
Araba	7	11,4	13,4	14,2
Bizkaia	16,5	20,9	22,4	23
Gipuzkoa	43,7	46	48	49,1
Nafarroa Garaia	9,5	9,6	10,3	11,1
Ipar Euskal Herria	23,3	26,4	24,8	22,5

1996an euskaraz hitz egiteko gai ziren herritarrek, euskaldun elebidunak

Euskal Herriko udalerriek itxura hau dute

8. ERANSKINA

YOUTUBE

<https://www.youtube.com/watch?v=AAVltdTGfkw>

https://www.youtube.com/watch?v=hEHOMM_ddgl

<https://www.youtube.com/watch?v=UyIWDJxPhu0>

<https://www.youtube.com/watch?v=GM-FoTtly7c>

<https://www.youtube.com/watch?v=Xm0nzHM2d3g>

<https://www.youtube.com/watch?v=kQhXcmtgZck>

AHOTSAK.EUS

Gasteizko biztanleen testigantzak audio eta bideoetan:

<https://ahotsak.eus/gasteiz/>

BIBLIOGRAFIA

- Albizu, X.; Ortega, K. eta Stürtze, A. (2003): *Euskal Herriko historia I.*
- Asiron, J. eta Altzueta, M. (2015): *Euskal Herriko historia ilustratua 2.*
- Euskaltzaindia (1979). *Hizkuntza borroka Euskal Herrian*
- Eusko Jaurlaritza (2007): *Euskararen geografia historikoa*
- Gorrotxategi, J.; Igartua, I. eta Lakarra, J. (2018): *Euskararen historia*
- Igartua, I. eta Zabaltza, X. (2012): *Euskararen historia laburra*
- Sagredo, I. (2007): *Navarra: castillos que defendieron el reino*
- Sanchez, F. eta Ibarra, A. (2022): *Gasteiz 1200: defentsa amaigabea*
- Wikipedia: Gasteiz